

Város és egyetem közös fejlődése Dunaújváros és a Dunaújvárosi Egyetem példáján

Coinciding development of a city and a university – based on the example of Dunaújváros and University of Dunaújváros

Absztrakt

A tanulmány célja Dunaújváros létrejöttének térre gyakorolt hatásának bemutatása, közép-pontba helyezve az egyetem szerepét. Fő kérdése, hogy milyen sajátosságok jelentkeznek a városi tér fejlesztésének változásának eredményeként a napjainkra létrejött Dunaújvárosi Egyetem vonatkozásában? A téma relevanciáját a regionális fejlődés, mint helyalapú endogén irányzat adja. A vizsgálat módszere a dokumentum- és tartalomelemzés. A feldolgozott információk rámutatnak arra, hogy egy új iparág megjelenése intenzív városnövekedést idézett elő, amellyel egyidőben egy új „tér” is helyet kapott a város életében. Azzal, hogy megépült a Dunai Vasmű és Dunaújváros, a fejlesztések hatására megjelent a felsőoktatás is, mint új szereplő. A folyamat által a város a magyarországi felsőoktatási tér részévé vált, amely túlmutat a szocialista (ipar-) városok fejlődésén, hiszen Ajka, Kazincbarcika, Komló, Tiszaújváros, Várpalota, Oroszlány és Martfű esetében önálló felsőoktatási intézmény nincsen jelen. A tanulmány rámutat arra, hogy a város létrehozása különböző kihívások elé állította a helyi környezetet (ökológiát), társadalmat, gazdaságot, ipart, munkaerőpiacot és oktatást. Érdekes kiemelni, hogy a környezeti szemlélet a beruházás tervezésekor már megmutatkozott. Megállapításra került, hogy az Enyedi-féle városnövekedési szakasz értelmezése csak részben valósulhatott meg Dunaújváros vonatkozásában. Fontos kiemelni, hogy a Kohászati Technikum mint a Dunaújvárosi Egyetem jogelődje túlnőtt önmagán. Története, fejlődése, hatása, emelkedése, útkeresése a város – tér – felsőoktatás vonatkozásában gondolatébresztőként szolgál, amely a jövőben a beágyazódás folyamatának mélyebb és célzottabb vizsgálatával segítheti lendületes stratégia kidolgozását. A tanulmány a városfejlődéssel, hely alapú endogén irányzatokkal és az ott betöltött felsőoktatás szerep iránt érdeklődő kutatók számára lehet hasznos, és rámutathat a különböző diszciplínákban végezhető átható elemzések szükségességére.

Kulcsszavak: város, felsőoktatás, tér, hatás, stratégia

Abstract

The purpose of the study is to present the territorial impact of the establishment of Dunaújváros focusing on the role of the university. The research question is what are the characteristics of University of Dunaújváros which has emerged from the territorial development in the urban space? The relevance of the topic is given by regional development as place-based endogenous trends. The method of the study is document and content analysis. Results show that the appear-

ance of a new industry caused intense urban growth, which simultaneously created a new “space”. As the Dunai Vasmű and Dunaújváros were built, the higher education also appeared as a new actor in the city. As a result, Dunaújváros became part of the Hungarian higher education space, which goes beyond the development of socialist (industrial) cities, since in the case of Ajka, Kazincbarcika, Komló, Tiszaújváros, Várpalota, Oroszlány and Martfű there are no higher education institutions. The study points out that the creation of the city has led to various challenges in the local environment (ecology), society, economy, industry, labour market and education. It should be noted that the environmental protection approach was already evident during the planning of the investment. It was established that Enyedi’s interpretation of the urban growth stage could only be partially realised in Dunaújváros. It is important to emphasise that the Metallurgical Technical School, as the legal predecessor of the University of Dunaújváros has grown itself. Its history, development, effects, rise and effort could serve as an incentive about the city – space – higher education, which in the future can help a deeper and more targeted examination of the embedding process developing a dynamic strategy. The results presented in the study can be useful for researchers interested in urban development, location-dependent endogenous trends, and the specific role of higher education in cities, and can point to the need for interdisciplinary analyses in different scientific fields.

Keywords: city, higher education, space, effect, strategy

BEVEZETÉS

A tanulmány bemutatja a város és a helyi egyetem kapcsolatát Dunaújváros, mint posztiszocialista iparváros és a Dunaújvárosi Egyetem példáján keresztül. Megvizsgálja, hogy a városfejlődés indukálta különböző hatásokra a városban működő felsőoktatási intézmény, mint helyi tudásközpont miként reagált (András–Rajcsányi–Molnár, 2011). A vizsgált probléma az iparváros megépítése által generált változás, amely során előtérbe kerül a város, nagyvállalat és a felsőoktatás együttműködése, kihívásai (Woodside, 2020; Konczosné–Jakab, 2018; Lee–Davies, 2018).

Empirikus vizsgálatokra alapozva megállapítható, hogy „hasonló tényezőellátottságú régiók nagyon eltérő gazdasági növekedést produkálnak, főleg az ezredforduló után felpörgő globalizációs folyamatok hatására, egyesek dinamikusabban fejlődnek, míg mások visszaesnek. A korábbi modellek magyarázó erejének csökkenése új tényezőkre irányította a figyelmet, főleg az Európai Unióban, ahol már egy ideje élénk viták folynak a fejlődést előmozdító hatékony regionális politikáról.” (Lengyel, 2021, 309)

Az alkalmazott módszer dokumentum- és tartalomelemzés, ami a szakirodalmakból, helyi forrásokból, adatbázisokból elérhető információk a térértelmezés, a szuburbanizációs jelenségek, valamint a várostérségi ingázás kapcsán megállapított összefüggések alapján került lehatárolásra (pl.: Faragó, 2012; Hardi, 2015; Rechnitzer, 2019).

A tanulmány első részében Dunaújváros történetét tekintjük át. Ezt követően arra keressük a választ, hogy mennyire alkalmazható e vizsgált térre az Enyedi-féle városnövekedési szakaszolás. Ehhez kötődően a város létrehozának térre gyakorolt hatása kapcsán kitekintünk az iparváros és városökológiai érintettségre is. A vizsgálati szempontot az indokolja, hogy az 1960-as években bizonyossá vált, hogy az ember

környezetének megóvását hangsúlyozottan szükséges kezelni, majd a folyamatok előre haladásával a környezet védelme egy összetett, komplex fejlesztéssé vált (Buday-Sántha, 2006). Vizsgáljuk, hogy a tervezett beruházáskor ezen szemlélet már megmutatkozott-e, és ez hogyan hatott a térszerkezet változására. A harmadik részben áttekintjük, hogy tudatos, stratégiai építkezés vezetett-e ahhoz, hogy az 1953-ban alapított kohászati technikum felsőoktatási tudásközponttá vált.

A tanulmány koncepciója, hogy a posztszocialista múltból eredeztethető tér-kapcsolódások, városi tér változások szorosan összekapcsolódnak a felsőoktatási intézmény (napjainkra egyetem) változó szerepével/helyével. Egy-egy kiemelt tényező ismertetésével sajátos, intenzív hatásokra hívja fel a figyelmet, új megközelítésbe helyezve a „csinált városokról” szóló koncepciót, amelyek jövőbeni lehetséges kutatási irányokban teljesebben ki (Szirmai, 1988).

1. ELMÉLETI FELVEZETÉS

A tér fogalmi értelemezésének aspektusait különböző szakirodalmak mentén ma már végig lehet járni, amelyekben értelmezni lehet a vállalatot a külső és belső tér viszonylatában, a területet pedig a hely, a társadalom, a földrajz, a virtuális tér vagy a társadalmi-gazdasági folyamatok mentén (Nemes Nagy, 2009; Izsák, 2012; Faragó, 2012). A termelés, a fejlesztés, az innováció, a kapcsolatok, az együttműködések, mint működési területek jelennek meg ma már a vállalatok vonatkozásában. Azok globális, valamint lokális hatásainak vizsgálata szintén meghatározó szakirodalommal bír (Reisinger, 2021), amelyek kapcsán összességében elmondható, hogy „minden területi szintről más-más hatás érheti a vállalatot; így, ha tudja a vállalat, hogy számára mely területi szintek a meghatározóak, akkor tudatosan fel tud készülni arra, hogy az adott területi szinten megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok milyen módon tudják befolyásolni a működését.” (Reisinger, 2021, 47)

Dunaújváros vonatkozásában a fentiekben bemutatott változásokkal azt kívánjuk érzékelteni, hogy egy „csinált” város esetében mindezen állításnak a fordítottja valósul meg, különös tekintettel az intenzív városnövekedési szakasz gazdasági ciklus jellemzőinek vonatkozásában, a Dunai Vasmű esetére vetítve. A működést befolyásoló társadalmi és gazdasági folyamatok már jóval korábban felmérésre kerültek, hiszen ehhez lett alakítva a tér: Dunapenteléből, a kis faluból jött létre irányított városfejlesztés határára Dunaújváros.

Mindez sajátos városnövekedési szakaszokban is megmutatkozik. Ennek jellemzésére módszerként az Enyedi modellt alkalmaztuk, amelynek alapját a holland iskola adja. A modell négy jól elkülöníthető részre osztható: a növekedés, városrobbanás, a viszonylagos dekoncentráció, a dezurbanizáció és a globalizált urbanizáció. A négy szakaszt településhálózat jellemzői, a megjelenés és elterjedés időszaka, a gazdasági ciklus, valamint a társadalmi szerkezet és a politikai rendszer alapján lehet megkülönböztetni (Enyedi 2012; Berg et al., 1982).

Az új iparág megjelenésével azonban egy új „tér” is helyet kapott a város életében, abból a társadalmi-gazdasági aspektusból értelmezve, amelyben a kohászathoz kötődő

oktatás, mint a dunaujvárosi felsőoktatás bölcsője eredeztethető. A továbbiakban a dunapentelei településen bekövetkezett intenzív változások hatására kialakult oktatási szintér megújulására és vonzásokörnyezetére teszünk kitekintést.

2. DUNAÚJVÁROS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A II. világháborút követően Európa-szerte megkezdődött a városok újjáépítése, azonban a politikai kettéválást fontos következményként szükséges megemlíteni, tekintve, hogy az urbanisztika tudományában vitatott téma a „nyugati” és a „szocialista” urbanizáció általános felfogása. Kelet-Közép-Európa és Nyugat-Európa urbanizációs folyamatai ugyan hasonlóak, azonban Kelet-Közép-Európa meghatározó eleme a szocialista múlt és a történelmi eredetű eltérésekből adódó megkésetttség (Enyedi, 2012). Az általunk választott város, Dunaújváros sajátosságát az adja, hogy nem társadalomalakító megfontolások generálták fejlődését, hanem az épített, „csinált” városok közé tartozik.

Dunaújváros, az „új” mezőföldi város a Duna jobb partján, a Közép-dunántúli régióban, Fejér vármegyében elhelyezkedő megyei jogú város. Az 1951 előtt Dunapenteleként, Penteleként ismert település már az őskorban is lakott volt, Intercisa néven játszott jelentős szerepet a Római Birodalom Pannonia provincia keleti határának védelmében (dunaujvaros.hu). Tervezését, fejlesztését gazdasági és iparfejlesztési, katonai stratégiai szempontok, célok határozták meg, építéséről 1949. december 28-án a Minisztertanács 6.957/1949. számú határozata döntött. Az optimális környezeti adottságok, azaz a jó vízi és közúti lehetőségek együttesen járultak hozzá, hogy itt kerüljön megépítésre az új városnak munkát adó kohászati kombinát – a korábbi tervekkel ellentétben (Szirmai, 1988). Az eredetileg Mohácsra tervezett vasmű ugyan közlekedési szempontból optimálisabbnak bizonyult, tekintve, hogy az alapanyag-szállítás a Szovjetunióból történt (a Dunán keresztül, nem közvetlenül) – ahogy a hasonló délkelet-európai művek esetében is. Azonban politikai/stratégiai megfontolásból a teljes beruházás a határtól távolabbi, dunapentelei területen valósult meg; annak ellenére, hogy hosszabb alapanyag szállítási útvonalat vont maga után.

A fejlesztés Dunapentele közigazgatási területén, az Óvároshoz közeli fennsíkon kezdődött meg. A folyamat gyakorlatilag Pentele bővítésének is tekinthető, hiszen egységet képzett és képez még ma is Dunaújvárossal, legalábbis közigazgatási tekintetben, hiszen a városba látogatók számára ma is szembevető építészeti különbség rajzolódik ki az Óváros és a fennsík között. Utóbbi tízemeletes panelházaival tekint le a Kovácmúzeum ikonikus épületére, valamint a ma már helyenként átalakított, új építésű házakkal tűzdelt, de stílusában megőrzött falusi környezetre, szívében az óvárosi Szentháromság plébánia templommal, amelynek építése 1864-re tehető (ht.jakd.hu). Napjainkban a megépült M6-os valamint a tervezett M8-as autópálya útvonala és a Pentele híd kapcsán az ország egyik dinamikus pontja a város. A beruházás eredeti terveinek módosítása tagadhatatlan hatást gyakorolt a terület térszerkezetére.

3. NÖVEKEDÉSI SZAKASZOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEI EGY „CSINÁLT VÁROS”, DUNAÚJVÁROS PÉLDÁJÁN

Az előzőekben bemutatott rövid történetből érzékelhető, hogy a beruházás intenzív hatást gyakorolt a pentelei településre. Mindez sajátos városnövekedési szakaszokban is megmutatkozik. Ennek jellemzésére módszerként az Enyedi-modellt alkalmaztuk. E modell negyedik szakasza a vizsgált város esetében nem releváns, ezért erre nem teszünk kitékintést.

3.1. INTENZÍV VÁROSNÖVEKEDÉS

Az 1. városnövekedési szakasz jellemzői közül Dunaújváros vonatkozásában gyors városi népességnövekedés figyelhető meg. A fejlesztés kapcsán megindult urbanizáció következtében hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az első tervek szerint 25 ezer főre kalkulált ellátó intézmények kevésnek bizonyulnak. A városba az ország minden tájegysége felől érkeztek, és az új általános rendezési terv már 40 ezer főre történt módosításról szólt (Szirmai, 1988). A KSH adatai szerint 1949-ben a jelenlévő összes népesség 3 981 fő volt, ami 1960-ra 30 976 főre, vagyis tíz év alatt több mint hétszeresére emelkedett (1. ábra). Ez a növekedési szakasz 1990-ig tartott (ksh.hu).

A gazdasági ciklus jellemzői vonatkozásában ez az időszak az ipari nagyvállalat megjelenésével esett egybe és kiemelt fontossággal bírt, tekintve, hogy a kohászati kombinát, azaz a Dunai Vasmű építése a városi fejlesztéssel összhangban sikeresen megtörtént. A folyamat maga után vonta a nagy tömegű munkaerő- és nyersanyagigényt. Az első nagyolvasztó 1954-ben, a meleghengermű 1960-ban, a hideghengermű 1965-ben kezdte meg működését. 1980-as évekre az acélnyersvas éves termelése már 811 835 tonna, a szürkenyersvasé 2 772 tonna, a martinacéltermelés 1 169 899 tonna volt, a meleghengermű 1 156 094 tonnát, a hideghengermű 450 000 tonnát termelt évente. A termelékenységet 12 500–13 000 fős dolgozói létszám biztosította, akik közül 83,6% fizikai munkásként látta el feladatait (Horváth, 2000).

Mindezen adatok arra mutatnak rá, hogy az intenzív városnövekedés szakaszban a beruházásnak köszönhetően az 1980-as évekre elért ipari termelékenység mértéke jelentős dinamikákat élt meg. A tanulmány további részében a fejlesztéshez kötődő népességnövekedés változása kerül áttekintésre.

3.2. VISZONYLAGOSDEKONCENTRÁCIÓ ÉS DEZURBANIZÁCIÓ

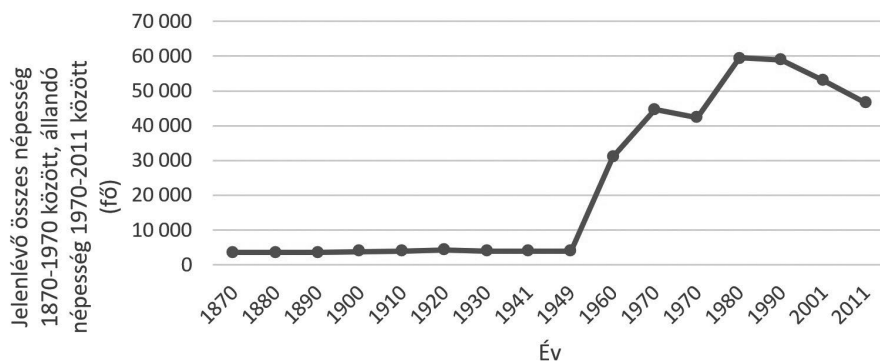
A városnövekedés 2. és 3. szakaszaként azonosított dekoncentráció és dezurbanizáció a vizsgált városban fordított sorrendben azonosítható, mert „a szakaszok egymás utáni rendje, a földrajzi elterjedés folyamata már megváltozott, specifikálódott.” (Szirmai, 2013, 169) A dezurbanizáció jelensége ebben a kontextusban a városi lakosság agglomeráción túli költözésére, azaz az abszolút dekoncentrációra utal.

A dezurbanizáció jeleként a városi lakosság számának emelkedése 1990-ben véget ért. Feltehetőleg erre az időszakra tehető, hogy a kialakult ipari környezet elérte az optimális befogadóképességét. Ettől kezdve folyamatos csökkenés következett be, 2001-re 9,94%-

kal, 2011-re 21,02%-kal csökkent az állandó népesség száma az 1990-ben mért 58 887 főhöz képest (1. ábra). A folyamat azóta is változatlan, hiszen ha éves bontásban vizsgáljuk, jól látszik, hogy 2000 és 2020 között folyamatos csökkenést mutat Dunaújváros állandó népességszáma. Az éves csökkenés 272–904 fő között mozog, a legkisebb mértékben 2010–2011-ben, a legnagyobb mértékben pedig 2019-ben történt a változás. A lakosság-szám 2000-ben 54 528 fő volt, amely 2020-ra 43 692 főre, 19,87%-kal csökkent (KSH).

1. ábra: Dunaújváros népességszámának alakulása 1870 és 2011 között

Figure 1 Population of Dunaújváros between 1870 and 2011

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A lakosság számának csökkenésének első szakasza vélhetően az elvándorláshoz, majd a szuburbanizációhoz köthető. A relatív dekoncentráció szakasza a Pentele hídnak köszönhetően a Duna bal partján is megjelent, bár a folyamat kevésbé erősen jelentkezett, mint a főváros, vagy más vidéki nagyváros, akár Győr vonatkozásában. Mindez részben beleillik abba a magyarországi trendbe, amely az egyes külföldi vagy magyarországi nagyvárosi példák (Budapest, Győr) esetében tapasztalható. Azonban fontos kiemelni, hogy lényegesen kisebb léptékről lehet beszélni a klasszikus értelemben urbanus térségekre jellemző folyamattal kapcsolatban (Enyedi, 1988; Rechnitzer, 1994; Hardi, 2002), amelynek mélyebb és részletes elemzése egy következő tanulmány témája lehet.

A beruházás – a dunaújvárosi népesség számára gyakorolt hatása mellett – egyéb ipari partnerségek, hálózatok kialakulását is maga után vonta. A ma már 52,67 km²-en elhelyezkedő város ipara kibővült, a Dunai Vasműre épült vállalatok ISD Dunaferri csoportként vannak jelen. 1967 óta működik a Momert Zrt. (korábban Magyar Optikai Művek - MOM - óragyártó üzeme), a FERROBETON Zrt. a magyar vasbeton előregyártás kiemelkedő szereplője, a Hamburger Hungária Kft. mint a térség meghatározó papírgyára, vagy a város északi határában található Hankook Tire Magyarország Kft. a nemzetközi gépjárműipar gumiiipari beszállítója, valamint az Aikawa Hungária Kft. présüzem. A Dunai Vasmű szerepe és jelentősége azonban a mai napig meghatározó.

Az Enyedi-modell 4. szakasza – a globalizált urbanizáció, miszerint az 1990-es évekre a nagyvárosok és a megavárosok újabb népességrobbanása következik be – értelmezésünk szerint nem releváns a jelen tanulmányban vizsgált város vonatkozásában. A rendszerváltás időszakában, illetve azt követően bekövetkezett gazdasági összeomlás–szerkezetváltás mélyebb elemzése, annak komplexitása okán, a kutatás másik szakaszának részét képezheti a jövőben.

3.3. VÁROSÖKOLÓGIAI ÉRINTETTSÉG

A dunapentelei fejlesztés során már az 1960-as években előtérbe került a környezetre gyakorolt hatások komplexitása, a környezet védelme (Buday-Sántha, 2006). A következőkben egy-egy markánsan megjelent következményt, kihívást és azok kezelését emeljük ki.

Tekintve, hogy a beruházás végső soron új város építését jelentette, a Mezőföld környezetében jelentős térszerkezeti változások következtek be. Az egyik ilyen kiemelt, nem várt esemény jelentős károkat okozott, ugyanis a beruházásokkal löszös talajszerkezet nem tudott megbirkózni. 1964. február 29-ére virradóra a Duna-menti partszakasz 700-800 méter hosszan leomlott. Akkor közel 7 millió m³ föld mozdult meg, majd 1964. március 8-án egy következő omlásban 4,5 millió m³. A partszakadás okainak kivizsgálását követően megkezdődött a Vasmű és a város védelme érdekében az úgynevezett „parti védmű” építése. A terület kazettás, teraszos kialakítást kapott, amelyet növényekkel ültettek be (dunaujvarosmesel.hu). Az átalakított terület egy része, ma már mintegy 8,33 ha-on ad otthont a Duna-parton, a löszfalban kialakított partvédmű rézsújának függőleges falában fészkelő különleges madárfajnak, hiszen itt található a Dunaujvárosi Gyurgyalag-fészkelőtelep Természetvédelmi Terület (fejer.hu).

A fentiekben röviden ismertetett, rehabilitációs eljárásnak nevezhető tevékenységen felül a továbbiakban egy napjainkat is meghatározó, markánsan jelenlévő következményre térünk ki. A megépült erőmű termelékenységének a helyi levegőre gyakorolt hatásaival vélhetően a város megalkotói is számoltak, hiszen már a lakóövezetek tervezésekor fontos szerepet szántak a növényzetnek, a zöldterületek kialakításának: a keleti határban elnyúló Alsó- és Felső Duna-part, dús kertes utcák, parkok kerültek kialakításnak (Szirmai, 1988), és mára a Dunai Vasművet is jelentős véderdők választják el a várostól. A térség környezeti terhelése, jellemzően az erőműre támaszkodóan létrejött további ipari bővülés okozta termelékenységgel párhuzamosan is növekedést mutatott. A mellett, hogy a levegőre gyakorolt hatásokra figyelmet szántak már a fejlesztés elején véderdők építésével, a József Attila Könyvtár helytörténeti adatbázisa már 1967-ig visszamenőleg, azaz a nagyolvasztó, a megleghengermű és a hideghengermű együttes működését követően jegyez a levegő szennyezettségével kapcsolat, többségében helyi lapban megjelent írásokat is (ht.jakd.hu). Mára folyamatosan megfigyelt, úgynevezett légszennyezettségi agglomerációk kerültek kialakításra, amely szerint az 5. sz. légszennyezettségi zónába esik Dunaujváros és környéke[1] (Baracs, Előszállás, Kisapostag, Nagyvenyim) (4/2002. X. 7. KvVM

[1] 4/2002. X. 7. KvVM rendelet zónákra, zóna csoportokra osztja azon területegységeket, ahol a különböző szennyező anyag koncentrációja tartósan vagy időszakosan hatérték tartományokban esik (kén-dioxid, nitrogén-dioxid és nitrogén-oxidok, valamint por, ólom, arzén, kadmium, higany, nikkel és policiklusos aromás szénhidrogének)

rendelet), az ipari terhelés következtében. Dunaújváros a szennyezettségben - az ülepedő por és szálló por okán - a leginkább érintett (fejer.hu). A folyamatos monitorozás ma már lehetővé teszi ezen hosszú távú, folyamatos, a lakosságra, térségre gyakorolt hatások rendkívül széles spektrumának vizsgálatait is.

Mindezen terheléseket ellensúlyozva kiemelendő, hogy a 2020-as adatok alapján a Dunaújvárosban található erdőterületek nagysága 3 463 ezer m², a parkterület nagysága 1 364 700 m² (Dunaújváros Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Környezetvédelmi Nyilatkozata a 2020. évről, dunaujvaros.hu). A természetvédelmi területek vonatkozásában fontos megemlíteni, hogy a Baracsi úti arborétum Természetvédelmi Terület minegy 1,57 hektáron segíti a város levegőjének tisztítását. Az utcákat, tereket a fák faji sokfélesége jellemzi: hársfák, magaskőrisek, mezeiszilfák, mocsárciprusok, vadkörte, 100 éves kocsányos tölgyek, amúri parászfák, fehéreperfa, Gorkij-udvar fái, Bartók téri kocsányos tölgyek, Május 1. utcai juharok, Kőműves utcai kocsányos tölgyek, a Petőfi liget kocsányos tölgyei díszítik a várost (fejer.hu) (2. ábra).

2. ábra: Dunaújváros zöldterületei

Figure 2 Green areas of Dunaújváros

Forrás: <https://www.magyarorszagterkep.net/dunaujvaros/>

3.4. KOHÁSZATI TECHNIKUMTÓL AZ EGYETEMIG

Ahhoz, hogy a fentiekben bemutatott folyamat során létrejött iparvárosban a képzett dolgozói állomány utánpótlása rendelkezésre álljon az említett termelékenységi elérése érdekében, 1953-ban megkezdte működését a Kohászati Technikum – a Dunaújvárosi Egyetem jogelődje – mint önálló középfokú technikum. Az intézményt az elkövetkező években számos átalakulás érintette:

- 1953 – 1962 Kerpely Antal Kohászati Technikum,
- 1962 – 1969 Felsőfokú Kohóipari Technikum,
- 1969 – 1972 Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó és Fémipari Egyetemi Kara.

1990-ben az intézmény a Miskolci Egyetemmel közösen újra formálta az iskolát, és létrejött a Miskolci Egyetem Dunaújvárosi Főiskolai Kar. 2000-ben az intézmény újra önállóvá vált mint Dunaújvárosi Főiskola (Rajcsányi-Molnár-András, 2014), 2016-tól alkalmazott tudományok egyetemként látja el feladatait. Jelenleg alapítványi formában működik az egyetem, a műszaki területen kívül informatikai, pedagógusképzés, művészeti és gazdaságtudományi képzési területen oktatja hallgatóit. A Műszaki Intézet ipart támogató laborparkkal, az Informatikai Intézet a legépszerűbb szakokkal, a Társadalomtudományi Intézet a külföldi hallgatói bevételszerzési lehetőségével, a Tanárképző Központ pedig a műszaki tanárképzés lehetőségével vált népszerűvé (uniduna.hu).

Vállalati vonatkozásban a Dunai Vasmű lokális hatása megkérdőjelezhető. Azonban a szervezeti és képzési átalakulás kezdeti és jelenleg ismert végpontját látva talán tekinthetünk a kialakult felsőoktatási környezetre – térre – vállalati szemlélettel. A nemzetközi felsőoktatás szakirodalmi már foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Ennek legfőbb oka, hogy ma már a felsőoktatási intézményeknek is különböző kihívásokkal kell szembenézniük, amelyek új küldetési irányt jelölnek ki számukra – a folyamat pedig végső soron a lokális szint tágulását eredményezi. Ennek okán a továbbiakban a létrejött felsőoktatási intézmény kezdeti stratégiai irányain túl, új szerepvállalásait, küldetési irányait kívánjuk bemutatni.

3.5. ÚJ KÜLDETÉSI IRÁNYOK – LOKÁLIS, REGIONÁLIS SZINT

Napjainkban a felsőoktatási intézmények számára „az iparhoz való közelség, alkalmazkodás, kölcsönös támogatás egy irányba mutat: reagálni a tudástársadalmak gazdasági, technológiai, társadalmi igényeire. Ezen az új úton a vállalkozói tőke előállításának szerves részesévé kell válni, valamint az innováció, a versenyképesség generálása mellett a gazdasági növekedést szükséges szolgálni. A folyamat nem konfliktusmentes. Az új útra lépők esszenciálisan a szervezeti átalakulások sokaságával néznek szembe. A vállalkozói egyetemek túlélésének a kulcsát a gyors reagálás, az alkalmazkodó képesség jelentheti, tekintve, hogy az iparhoz, egy kiszámíthatatlan, globális környezethez igazítja működését és fennmaradását. A siker kulcsa a saját stratégia kidolgozásában lehet, amely a sikeres végrehajtás, megvalósítás érdekében kiemelt figyelmet szentel az adott felsőoktatási intézményre ható erők csoportjára.” (Stolze, 2020 alapján Nagy et

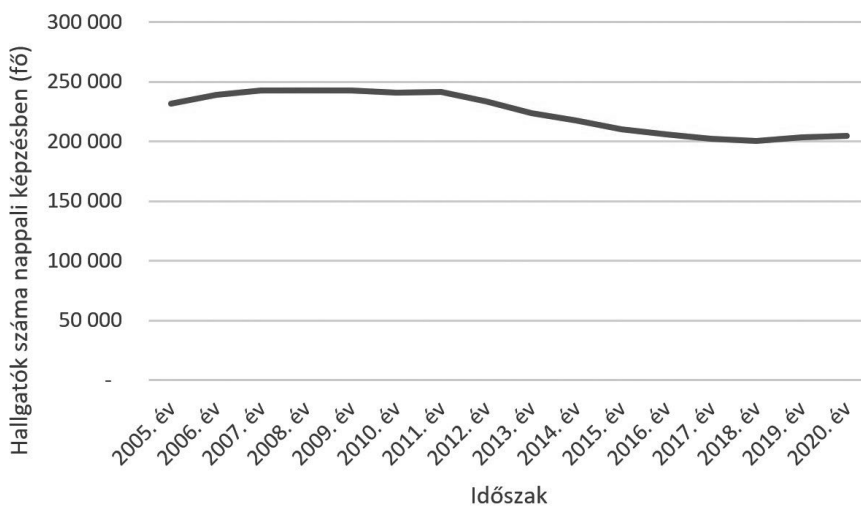
al., 2022, 35) A hely alapú endogén fejlődés kapcsán ugyanakkor a kevésbé fejlett országok, illetve ezen térségek esetében megállapításra került, hogy az oktatásba való befektetések nem feltétlenül sikeresek (Feldman–Storper, 2018). Fontos továbbá kiemelni: azzal, hogy a tudomány figyelme a folyamatok komplexitása felé fordult, előtérbe került a 'hely alapú' szemlélet (Lengyel, 2021).

A megállapítások arra mutatnak rá, hogy a felsőoktatás iparhoz való közelsége meghatározó erővel bírhat. A következőkben a főbb hazai felsőoktatási adatok áttekintése azért lehet fontos, mert a rendszerváltást követően „a felsőoktatás finanszírozása képzés és hallgatói létszám alapú, normatív finanszírozással valósult meg. Azonban a csökkenő mértékű felsőoktatási támogatások okán a bázisalapú normatív rendszer ismét előtérbe került, és olyan egyéb támogatási formákkal egészült ki, mint a programfinanszírozás, kiválósági pályázatok, képzés és tudományos munka támogatása.” (Szövényi, 2015 alapján Nagy et al., 2022, 35). Mindezek mellett fontos kiemelni a vidéki középegyetemek speciális jelenlétét, hiszen helyzetükből, elhelyezkedésükből adódóan jóval gyengébb lokális erővel bírnak ezek a gazdasági terek, szemben például a budapesti nagy egyetemekkel. Mindezen kihívások szelekciós helyzetet teremtenek, amelyekre sajátos válaszokat, stratégiai megoldásokat szükséges adniuk fennmaradásuk érdekében. A folyamat gazdaságfejlesztő hatással is bírhat, hiszen új partnerek jelenhetnek meg lokális szinten.

A hazai felsőoktatási intézmények fentebb említett kihívását igazolja az alábbi adatsor, miszerint a hallgatói létszám 2005 és 2020 között országos visszaesést mutatott. A 2011-ben mért legmagasabb nappali tagozatos hallgatói létszám 241 614 fő, amely 2020-re 204 711 főre esett vissza (3. ábra).

3. ábra: Nappali tagozatos hallgatók száma felsőoktatásban, 2005–2020

Figure 3 Full time students in the higher education, 2005–2020

Forrás: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>

A dunaiújvárosi felsőoktatási képzés is törekszik a gyakorlatközpontú, praktikus megoldások felé fordulni, tekintve, hogy az oktatási intézmények kihívásai és a rájuk gyakorolt hatások számára is új küldetési irányt jelöltek ki.

A Dunaiújvárosi Főiskola alkalmazott tudományok egyetemmé válásához – végső soron fennmaradásához, önállóságának megőrzéséhez – tudatos, stratégiai építkezés vezetett, amelynek a háttérében olyan, a közvetlen tértől távolabb, innovatív irányba mutató partnerségek húzódnak, mint az MVM Paksi Atomerőmű Zrt., Paks II. Zrt, Magyar Energetikai és Közmű-Szabályozási Hivatal együttműködésében kialakított kapcsolatok (DUE – Kabinet).

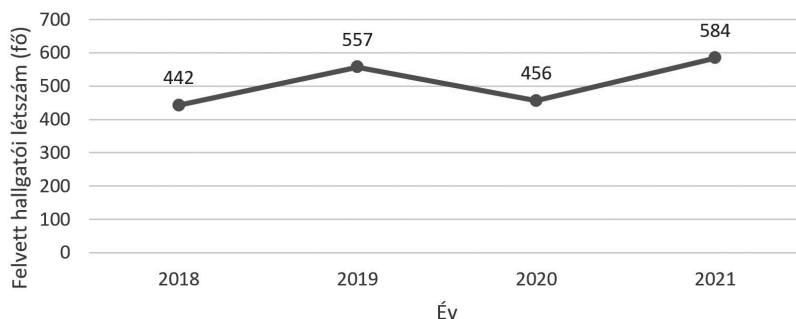
A kapcsolati hálóik mind egy irányba, a zöld energiatermelés, a jövő energiája felé mutatnak. Mindezt tovább erősíti a Magyarországon 2018-tól kezdődő modellváltási folyamat, amely során az egyetemi szenátusok támogató döntését követően, az egyetemek közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványi fenntartású, közhasznú felsőoktatási intézménnyé válhatnak.

A Dunaiújvárosi Egyetemért Alapítvány létrehozásáról az Országgyűlés 2021. évi XI. törvényben döntött „a nukleáris ipar hazai és nemzetközi tudásszolgáltatási platformjának kialakítása érdekében” (Magyar Közlöny 2021. évi 75. szám 2799). A modellváltás tovább támogatta azt a stratégiai irányt, amely már az ipari kapcsolatok változásában is megmutatkozott: Dunaiújvárosban létrehozni a nukleáris ipar számára egy szervezőentitást és a nukleáris ipar számára megvalósítani a gyakorlatorientált, üzemeltetésben és működtetésben jártas, kellő tudással rendelkező hallgatók képzését (DUE – Kabinet). A kialakuló szinergikus struktúra gyors reagálásra adhat lehetőséget az oktatás-kutatás-tehetséggondozás terén. A folyamat a globális térhez való csatlakozás egyik pillére lehet, tekintve, hogy az Európai Unió elkötelezett a karbonsemlegesség elérésében, amelynek határidejét 2050-re tűzték ki. A 60%-os kibocsátás-csökkentési cél elérését 2030-ig (az 1990-es szinthez képest) szükséges elérni, amelyet Magyarország is támogat (euoparl.europa.eu). A stratégiai irányok rövid időn belül jelentkeznek a tagországok sarokpontjain, és az új kihívások a tudomány művelőit, a tudásközpontokat új megoldások keresésére ösztönzik. A folyamat összecseng a nemzetközi kitekintés során is észlelt, a felsőoktatást érintő komplex irány kihívásaival, melyek alapvetően érzékeny és konszolidált projekteken keresztül valósulnak meg (Brekke, 2020). A paradigmaváltással kapcsolatos bizonytalanságra további magyarázatot adhat az a konszenzusos kockázati elem, hogy az úton elindult felsőoktatási intézmények számára talán ebből a folyamatból már nem létezik majd visszalépési lehetőség (Stolze, 2020). A válaszok hatással lesznek a fejlődéstörténetre, az épített környezetre, a lakótársadalomra, a kulturális értékrendre és egyéb, egyedi tulajdonságokra is (Enyedi, 2012).

Az új stratégiai irányok eljuttatása, kommunikálása a leendő hallgatókhoz új célként jelent meg az egyetem életében. A beiskolázási kampány bevezetése óta, 2018-tól hallgatói létszámemelkedés figyelhető meg (4. ábra).

4. ábra: A Dunaújvárosi Egyetem hallgatóinak száma, 2018–2021

Figure 4 Number of students at University of Dunaújváros, 2018–2021

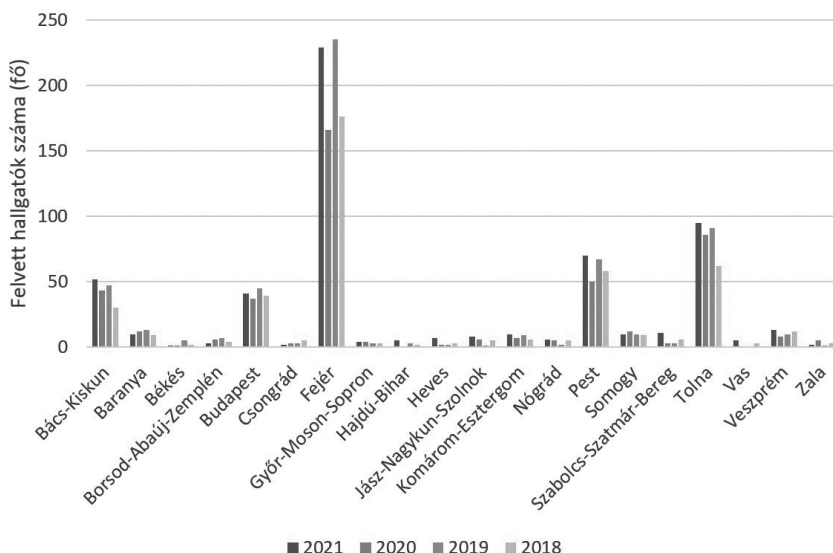

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A beiskolázási vonzaskörzet, azaz a hallgatók lakhely szerinti megoszlása kapcsán elmondható, hogy 2018 és 2021 között a legtöbb felvett hallgató Fejér vármegyéből érkezett az egyetemre, majd Tolnát követően Pest vármegye érintett jelentősebben. Az adatokból azt a következtetést lehet levonni, hogy az egyetem erős lokális hatókörrel rendelkezik az adott vármegyét tekintve, azonban megfigyelhető a régió kívüli szerepe is, amelyek közül a Dél-Dunántúl régióján belül Tolna vármegyének van jelentősége.

5. ábra: A Dunaújvárosi Egyetemre felvett hallgatói létszám lakóhely szerint, 2018–2021

Figure 5 Number of students at University of Dunaújváros by place of residence, 2018–2021

Forrás: Dunaújvárosi Egyetem, Tanulmányi Hivatal

A Dunaújvárosi Egyetem városban betöltött szerepe túlmutat az oktatási színtéren. Jelenlétével, fejlődésével további térhasználatot kapcsolatos változást hozott és hoz a város életébe. Ez értelmezhető infrastrukturális szempontból is, de meg kell említeni azt a hallgatói bázist is, amely évről-évre megtölti az oktatás ideje alatt nem csak az egyetem, de a város tereit is. A tudományos és egyetemi élethez kötődő események, hallgatói és szakmai rendezvények, versenyek számtalan módon hatnak a térré. Az intézménynek az adott térré gyakorolt hatásainak, kölcsönhatásainak vizsgálatára a jövőben érdemes egy másik tanulmányban kitérni.

4. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány témája Dunaújváros mint „csinált” város” vizsgálata, a tér: város-egyetem vonatkozásában, amelyeknek tervezését gazdasági és iparfejlesztési, katonai stratégiai szempontok, célok határozták meg. Mindezek okán rendelkeznie kellett a megfelelő környezeti adottságokkal annak érdekében, hogy a Dunai Vasmű itt épülhessen meg. A város létrehozása különböző kihívások elé állította a helyi környezetet (ökológiát), társadalmat, gazdaságot, ipart, munkaerőpiacot és oktatást.

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy milyen hatást gyakorolt egy „csinált város” létrehozása, egy irányított városfejlesztés az ott létrehozott felsőoktatási intézményre, illetve, hogy milyen sajátosságok jelentkeztek a város és az egyetem párhuzamos fejlődésének vonatkozásában.

A vizsgálat módszere dokumentum- és tartalomelemzés volt: egyrészt jogszabályok és KSH adatok, másrészt városi adatok (helytörténeti leírások), továbbá az egyetem intézménytörténeti információi, együttműködési megállapodások, intézményi adatok elemzése. Ehhez járultak hozzá a téma alapvető szakirodalmainak elméletei, modelljei.

Áttekintésre került a város kialakulásának története, amelyben sajátságos városnővekedési szakaszok mutatkoznak meg. A várt kihívásokra felkészülve új tér is létrejött: a helyi felsőoktatás bölcsője, amelynek idővel új küldetési irányai, lehetőségei bontakoztak ki. A történeti áttekintést követően megállapításra került, hogy az Enyedi-féle városnővekedési szakasz értelmezése csak részben valósulhatott meg Dunaújváros vonatkozásában. A dezurbanizáció jelensége a témához kötődően részben a városi lakosság agglomeráción túli költözésére, azaz az abszolút dekoncentrációra utal.

Az iparváros okozta növekvő környezeti teher kapcsán kiemelendő a város tervezésekor szempontként megjelent zöldterületek kialakítása, amelyek között ma már erdők és természetvédelmi területek is megtalálhatóak, azaz a beruházás tervezésekor már megmutatkozott a környezeti szemlélet is.

A vidéki közep egyetemek speciális helyzetére vonatkozóan az a következtetés fogalmazható meg, hogy fennmaradásuk érdekében stratégiai válaszok szükségesek. Az ipari partnerekkel létrehozott együttműködések gazdaságfejlesztő hatással bírhatnak. Erre lehet jó példa a Dunaújvárosi Egyetem, ahol a végbement folyamatok lehetővé tették, hogy a Kohászati Technikum túlnőjön önmagán. A 2021-ben modellt váltó alkalmazott tudományok egyeteme fejlődésének a háttérben innovatív partnerségek húzódnak meg, amelyek a zöld energiatermelés, a jövő energiája felé mutatnak (András et al., 2021).

A téma vonatkozásában a város – tér – felsőoktatás kapcsolatát vizsgálva azt látjuk, hogy a település egy újabb stratégiai lehetőség előtt áll. A helyi tudásközpont, az egyetem már rálépett egy jövőbe mutató, zöld energiát támogató és annak kiszolgálását előkészítő stratégiai irányra.

A téma kifejtése során több, jövőbeli kutatási irány is kirajzolódik, például az egyetem beágyazódásának vizsgálata, a Dunaújváros környéki vállalatok és az egyetem kapcsolat, amelyek a város – tér – felsőoktatás fejlődéstörténetnek a kihívásait, eredményeit és különböző aspektusait célozzák vizsgálni.

IRODALOMJEGYZÉK

- András I.-Rajcsányi-Molnár M.-Nagy G.-né (2021) A szervezeti kommunikáció és bizalomépítés: Fókuszban a vállalkozó egyetem és vállalati érdekeltség. In Konczosné Szombathelyi M.-Balogh G.-Jarjabka Á. (szerk.): *Kommunikáció - Gazdaság - Kultúra - Nyelv: 50 éve a közgazdász képzés szolgálatában. Tiszteletkötet Borgulya Istvánné részére*. PTE KTK VSZI, Pécs. 117–124.
- András I.-Rajcsányi-Molnár M. (2011) A szociális párbeszéd etikai kérdései a dunaújvárosi nagyvállalatok vonatkozásában. In: Borgulya I.-né–Deák Cs. (szerk.): *Vállalati kommunikáció a 21. sz. elején*. Z-Press, Miskolc. 157–171.
- Berg, van den L.-Drewett, R.-Klaassen, L. H. (1982) *A Study of Growth and Decline Urban Europe*. Pergamon.
- Brekke, T. (2020) Challenges and opportunities of building an entrepreneurial discovery process through university–industry interaction: A Norwegian case study. *Industry and Higher Education*, 35, 6, pp. 667–678. <https://doi.org/10.1177/0950422220978348>
- Buday-Sántha A. (2006) *Környezetgazdálkodás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Enyedi Gy. (1988) *A városnövekedés szakaszai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Enyedi Gy. (2012) *Városi világ*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Faragó L. (2012) Térértelmezések. *Tér és Társadalom*, 26, 1, 5–25.
- Feldman, M. P.–Storper, M. (2018) Economic growth and economic development: geographical dimensions, definition, and disparities. In: Clark, G. L.–Feldman, M. P.–Gertler, M. S.–Wójcik, D. (eds.): *The new Oxford handbook of economic geography*. Oxford University Press, Oxford. pp. 143–158.
- Hardi, T. (2002) „Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén”, *Tér és Társadalom*, 16, 3, 57–83. <https://doi.org/10.17649/TET.16.3.1980>
- Hardi T. (2015) A városrészi ingázás. In: Szirmai V. (Szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 215–237.
- Horváth I. (2000) *Dunaferr 50. Dunai Vasmű krónika*. Dunatáj Kiadó, Dunaújváros.
- Izsák É. (2012) Tér-elmélet és tudományos tudás. In: Nemes Nagy J. (szerk.): *Térfolyamatok, tércategóriák, térelemzés*. ELTE Regionális Tudományi Tanszék. 140–148.
- Konczosné Szombathelyi M.-Jakab P. (2018) Város és nagyvállalat együttműködése hírnevű alakításában: Győr és az Audi Hungaria Zrt. *Tér és Társadalom*, 32, 1, 97–112.
- Lee-Davies, L. (2018) Prehistoric process in HE: A critical review of institutional processes for business–academic partnerships in management development provision. *Industry and Higher Education*, 33, 1, pp. 66–75. <https://doi.org/10.1177/0950422218795383>
- Lengyel I. (2021) *Regionális és városgazdaságtan*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.

- Nagy G.-András I.-Konczosné Szombathelyi M. (2022) Az üzleti szféra felé nyitás tényezőinek vizsgálata egy hazai felsőoktatási intézmény példáján. *Marketing & Menedzsment*, 56, 3, 33–42. <https://doi.org/10.15170/MM.2022.56.03.03>.
- Nemes Nagy J. (2009) *Terek, helyek, régiók*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Rajcsányi-Molnár M.-András I. (2014) Multikulturalitás és cégek beágyazódása a lokális társadalomba: a dunaújvárosi nagyvállalatok példáján. *Vezetéstudomány*, 45, 7–8, 105–118.
- Rechnitzer J. (1994) (Szerk.): *Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához*. Győr-Pécs, MTA RKK.
- Rechnitzer J. (2019) Nagyvárosok a magyar területi politikában és területfejlesztésben a rendszerváltozástól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 33, 1, 3–26.
- Reisinger A. (2021) A tér szerepe a vállalatok működésében. *Tér-Gazdaság-Ember*, 9, 2, 37–49.
- Stolze, A. (2020) A meta-ethnography on HEIs' transformation into more entrepreneurial institutions: Towards an action-framework proposition. *Industry and Higher Education*, 35, 1, 14–27. <https://doi.org/10.1177/0950422220922677>
- Szirmai V. (1988) „Csinált” városok. Magvető Kiadó, Budapest.
- Szirmai V. (2013) „Városi világ”: Enyedi György globális urbanizációs elmélete. (Egy személyes hangvételű írás). *Tér és Társadalom*, 27, 3, 163–171.
- Szövényi Zs. (2015) *Kormányzati ciklusok és felsőoktatás-politikai változások*. MTA Law Working Papers 2015/1, Közpolitikai és jogi környezetük sorozat. MTA, Budapest. http://real.mtak.hu/121353/1/2015_01_Szovenyi.pdf. Letöltve: 2022. 04.02.
- Woodside, J. M. (2020) Higher education and oil: The cost of credit and crude – A strategic corollary for industry and higher education. *Industry and Higher Education*, 35, 3, pp. 164–172. <https://doi.org/10.1177/0950422220959546>

EGYÉB FORRÁSOK:

- Az Alkotmánybíróság 2021. 06. 11-i határozata (Ügyszám: III/384/2021. – SZFE, vagyонjuttatás, autonómia): Alkotmánybíróság | AB határozat alkotmányos követelmény
- Finanszírozási reform a felsőoktatásban 2016. 09. 21. Országgyűlési Hivatal Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság
- A fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016: 785/2016.(XII.16) Korm.határozat
- Dunaújvárosi Egyetem – Kabinet: Együttműködési megállapodások jegyzéke
- Dunaújvárosi Egyetem, Tanulmányi Hivatal: A Dunaújvárosi Egyetemre felvett hallgatók létszáma: 2018-2021.
- Dunaújváros Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Környezetvédelmi Nyilatkozata a 2020. évről. <https://dunaujvaros.hu/doc/4229>

INTERNETES FORRÁSOK:

- <https://dunaujvaros.hu/dunaujvarosrol> Letöltve: 2022. 01. 04.
- <http://dunaujvarosmesel.hu/2018/02/27/7-millio-kobmeter-fold/> Letöltve: 2022. 01. 12.
- <http://ht.jakd.hu/index.php?p=search&targyszó=leveg%C5%91szennyez%C3%A9s&formsent=1> Letöltve: 2022. 01. 12.
- http://ht.jakd.hu/index.php?p=view_crono&id=2312 Letöltve: 2022. 06. 29.
- <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp> Letöltve: 2022. 01. 07.

- <https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/haViewer.jsp> Letöltve: 2022. 01. 11.
- <https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/haViewer.jsp> Letöltve: 2022. 01. 11.
- <https://www.uniduna.hu/rolunk/az-intezmenyrol> Letöltve: 2022. 01. 12.
- <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20190926STO62270/mit-jelent-a-karbonsemlegesseg-es-hogyan-erhető-el-2050-ig> Letöltve 2022. 01. 14.
- <https://www.fejer.hu/a-megye-kornyezeti-allapota-celkituzesei> Letöltve: 2022. 01. 12.
- <https://www.fejer.hu/termeszetvedelmi-teruletak> Letöltve: 2022. 01. 12.
- https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_07 Letöltve: 2022. 01. 11.
- <https://www.magyarorszagterkep.net/dunaujvaros/> Letöltve: 2022. 01. 12.

JOGSZABÁLYOK:

- Magyarország Alaptörvénye: Magyarország Alaptörvénye
- 4/2002. (X. 7.) KvVM rendelet a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről
- 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- 2021. évi IX. törvény a közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványokról
- 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről